

OLJEFARGENES DEKKEVNER



HVITE PIGMENTER

Alle hvite pigmenter regnes gjerne som opake, men *sinkhvitt* er mindre dekkende enn *blyhvitt* og *titanhvitt*. Dette kommer av at *sinkhvitt* har en sfærisk eller kuleformet molekylær form og “ruller” over billedflaten og derfor er lett å stryke ut tynt i et medium av linolje. Der det er behov for en mer transparent hvit maling er *sinkhvitt* best egnet og gir en vakker sølvaktig tone for eksempel i skumring av himler. Tilsatt soltyknet olje eller standolje vil *sinkhvitt* (som alle farger) få en tykkere konsistens og gi bedre dekkevne.

Titanhvitt og *blyhvitt* består av molekyler som er flak formet og disse kleber seg bedre sammen og “pakker” seg i lag som øker dekkevnen (*flakewhite*).

FARGEDE OPAKE PIGMENTER

Oljemaleriets særegne karakter ligger i at de optiske egenskapene ved olje kombinert med pigmenter gir ett register (kategorier) av dekkende, halvdekkende, og transparente malinger. Fargekartene til de fleste fabrikanter beskriver disse kategoriene ut i fra “fersk maling”, dvs. nylig tørket, men siden dette ikke gir høyde for at all oljemaling blir mer transparent med tid, foreslår jeg en smalere kategori for opake farger. Dette skyldes at maleroljer, som linolje, ikke er helt ferdig oksydert før etter 40 år. Olje tørker ved oksydering. Dette er en kjemisk prosess der syren i linoljen (linolsyre) inngår i en permanent forbindelse med oksygenet i luften og danner et nytt stoff, linoxyn. Linoxyn er supertransparent, slitesterkt, og har en mørk farge som sterk te eller kaffe; – også i tynne sjikt. Dette gjør at malingen på lerrettet med tiden blir mer gjennomiktig, og synlig mørkere. Selvfølgelig mest synlig der malingen er tynnere. Forholdet mellom vanlig maling og vanlig penselbruk gjør at dette nettopp er den type tynne sjikt som lettest oppstår i malerprosessen. Således er det ikke uvanlig å see bilder i museene hvor “gjennomslag” fra lavere sjikt er synlige, f.eks. at konturer av et interiør kan skimtes gjennom en skikkelse som er malt inn etter at interiørsjiktet har tørket. Dette kalles “pentimento”.

Således er det uriktige anvisninger på kommersielle fargekart med uklare skiller mellom de forskjellige fargers kvaliteter. La oss heller dele opp fargeutvalget slik:

- Heldekkende farger
- Halvdekkende farger
- Sterke/rene farger
- Lakkfarger (eller meget transparente farger)
- Jordfarger
- En veldig enkel palett

Med en forståelse av disse kategoriene kan du sette opp en palett som suverent utnytter oljefargenes optiske egenskaper og som til fulle utnytter de komplementerende måter de påvirker hverandre.

LISTEN



* Les alltid på baksiden av tubene for å se pigmentenes navn, ikke bare det kommersielle navnet på forsiden, – de er ofte til for å lure amatører til å tro de kjøper et kjent pigment (som f.eks. kadmiumfargene som er mye dyrere).

HELDEKKENDE FARGER (MEST OPAKE FARGER)

RØDE/BRUNE

Caput Mortuum	(Marsfiolett, Williamsburg)
Marsrød	(Herunder også alle jordfarger av jernoksyder eller jordrust: Engelsk rød, Pozzuoli, Venetiansk rød, Persisk rød)
Marsbrun	(Spansk jord, Williamsburg)
Ekte sinober	(Cinnbar)
Kadmiumrød	(Sinoberimitasjon, Williamsburg)
Kadmiumrød, mørk	

GRØNNE

Kromoksidgrønn	(Det finnes en farge som heter bare kromgrønn, denne er transparent)
----------------	--

SORTE PIGMENTER

Marsort	
Intens sort	(Fås bare i Williamsburgs utvalg, <i>meget</i> langsomt tørkende)

GULE

Giallolino	(<Eller giallorino> Eller blytinggult, viktig historisk pigment. Ute av produksjon, men vesentlig i de gamle mesteres hudfarger og lett å identifisere visuelt f.eks. i stilleben med sitroner. Det aller mest dekkende og lyssterke pigment i malerfagets historie.)
Massicot	(Historisk pigment, brukt i perioden 1400-1800)
Neapelgul	(Senere substitutt for giallolino. Giftig blypigment ☠. Pass opp for de mange moderne etterligninger; <i>imit.</i> står for imitert. Også <i>extra</i> , brukes som indikator på en slik etterligning. Etterligningene er sjelden heldekkende)
Nikkeltitangul	(Relativt nytt pigment, ligger nærmest giallolino, men ikke så dekkende. Giftig ☠)
Kromtitan	(Selges av Old Holland som Neapelgul, men det er flere varianter. Les på baksiden av tuben. Williamsburg: Napels Yellow Italian)
Lys gul oker	

BLÅ

Det er ingen blå heldekkende pigmenter.

FIOLETT OG LILLA

Ingen

ORANSJE

Kadmioransje	(Giftig ☠)
Marsoransje	(Varierer mye fra merke til merke. Lett å blande selv. For en fin tone mellom rød og gul: 1 del marsrød og 3-4 deler lys gul oker)

HALVDEKKENDE FARGER

Det er veldig mange halvdekkende farger (i følge forklaringen om tidsperspektivet, se s. 1 under “Fargede opake pigmenter”) av de fleste fabrikater. Her skal vi bare ta med de som er viktige for å fylle ut hullene i den overstående oversikten. Legg også merke til at mange fabrikanter blander sammen forskjellige farger og gir dem navn som f.eks. *Sky Blue*, *King’s Blue*, *Sevres Blue*, *Turquoise* etc. og kaller dem dekkende. Men fargers renhet og dekkevne svekkes av slike blandinger. Dessuten er det nesten ingen slike lyse blandingsprodukter som bruker dekkende hvite og fargede pigmenter. De bruker nesten uten unntak, så vidt meg bekjent, bare zinkhvitt i slike pastellaktige blandinger uansett farge, rosa, hudfarger etc. Sansynligvis er dette en billigere løsning. Husk alltid på når det gjelder slike blandinger at fabrikkene tenker på profitten før de tenker på maleren, og regner med at “proffene” enten kjøper dyrere merker, blander selv, – eller begge deler...

HVITE PIGMENTER

Man tenker gjerne på hvitt som et heldekkende pigment, men de herunder nevnte pigmenter (hvit er ikke en farge) har hverken den samme dekkevne eller lyskraft som de heldekkende nevnt ovenfor. En farges lyskraft er en direkte funksjon av dekkevnen fordi jo mer dekkende fargen er, jo mindre lys absorberer den – som igjen betyr at mer lys reflekteres fra malingens overflate. Naturligvis vil fargens valør også spille inn slik at en mørkere dekkende farge, selv om den reflekterer mye lys, også vil virke mørkere.

Blyhvitt (kalles også Flake white)
Titanhvitt
Bleket titanhvitt

BLÅ

Cerulean, også kalt Cølinblå
Prøyssisk blå

Der det er lite eller ingen tilgjengelighet på dekkende eller halvdekkende farger må en blande disse selv. Det beste resultatet får en ved å blande en sterk blå f.eks. Thaloblå med titan eller blyhvit.

GUL/BRUN

Gul oker
Rå sienna
Marsgul, dyp

GRØNN

Bøhmisk grønn jord
Kobolt tiel, dyp

FIOLETT ELLER LILLA

Carbazol dioxazine lilla (Er så intens i fargestyrke at den kan regnes som halv dekkende selv om den i prinsippet er et transparent pigment. Den er velegnet til å preparere en lys fiolett eller lilla blandet med bly- eller titanhvitt.)

BEMERKNING

Dekkende farger bygger form og gir lystyrke til flater som skal illudere belyste former og flater. Jo mer lys det skal være i bildet, jo mer kan det anvendes så mye heldekkende maling som bilde og stil gjør mulig. Jo mørkere bildet skal være, må det anvendes transparente farger, enten alene eller over former lagt opp med dekkende farger. Laseringer kan justere eller moderere formenes farge og lystyrke.

RENE FARGER

Alle pigmenter er mer eller mindre urene sammenlignet med sollysets prismespaltede farger. Noen mer enn andre. Jordfargene mest. Naturligvis gir de reneste fargene også de reneste blandinger med hvitt.

Permanent grønn, lys og medium

Permanent gul, lys og medium

Fanchon rød

(Williamsburg) (Naphthol, er pigmentnavnet. Går under mange navn i markedet, gjerne fabrikkens, f.eks. Scheweningen Red, Talens Red, etc.)

Koboltfiolett

Thaloblå

(Under tvil. Lener seg litt mot grønt. Det finnes ikke lyse blå pigmenter i olje. Igjen ser vi at blå er problematisk og forekommer ikke i forholdsvis rene varianter, men Thaloblå gir de blåeste toner blandet med hvitt)

Kadmioransje

(Allerede nevnt under heldekkende farger)

LAKKFARGER

Lakkfarger er en oversettelse av det engelske ordet "lake", som i Green Lake og Crimson Lake, og likt det norske navnet på Krapplakk. Begrepet er også å finne i "Lakkbeis" som var spesielt populært i Norge på tremøbler og i interiører rundt 1900 i nyromantiske laftehus av typen dragestil. Lakkfarger antyder at det er snakk om maksimalt transparente farger, dype og rene men ikke så fargesterke at de "lukker" transparenten (som i tilfellet Carbazollilla). Også i denne kategorien finner vi at blått er problematisk, eller retttere sagt, som også i de dekkende kategoriene, – fraværende. Men i motsetning til dekkende farger kan en mørk blå gjøres tilnærmet en lakkfarge ved tilsetning av et laseringsmedium. Naturligvis kan alle farger gjøres transparente ved å tynne dem i et egnet medium, men siden alle medier og oljer mørkner og brunes (gulner) under tørkning og med tid, er det bare lakkfargene som kan brukes som en maksimalt komplementær optisk kvalitet opp imot dekkende farger fordi disse er fargemettet samtidig som de er maksimalt transparente. Oljemaleriets legendariske skjønnhet ligger i dette spennet mellom asobert og reflektert lys.

Sapgrønn (Saftgrønn)

Koboltgrønn

Viridiangrønn

Madder rose

Krapplakk

Pyrazolonerød, dyp

Indisk gul
Aureolinegul
Koboltgul
Ultramarin

(Alle blåfarger blir grønnere av oljens gulning og de aller fleste av dem er for sterke til å kalles lakkfarger. Men de (bortsett fra Cølinblå) er nødvendige for transparent bruk av blått og er alle transparente.)

Ultramarinfiolett
Quinacridone, gyllen
Quinacridone, magenta

JORDFARGER

Jordfargene har en lang tradisjon av bruksområder og mange av dem er verdens eldste pigmenter. Hulemalerier og hovedfargene i egyptisk maleri var jordfarger og oker, både rød og gul er grunnstammen, sammen med sot og kritt, i maleriets begynnelse.

Gul oker
Brun oker
Rød oker
Pluss alle røde pigmenter laget av rustholdig jord (Engelsk rød, Venetiansk rød, Pozzuolirød, Persisk rød)
Kypriotisk oker
Rød umbra
Grønn jord
Brent grønn jord
Rå sienna
Brent sienna
Rå umbra
Brent umbra
Grønn umbra
Spansk jord

EN VELDIG ENKEL PALETT

Hvit (Hvit pluss rød gir rosa, hvit pluss svart gir gråblå.)
Gul oker (Gul oker pluss svart gir grønt.)
Svart (Sort med hvit som blå, pluss rød/rosa gir antydning av fiolett/lilla)
Sinoberrød (Hvit, gul, rød, med små mengder sort gir hudtoner. Rød, sort og oker gir brunt.)

Dermed er alle farger tilstede, og fordi det ikke forekommer sterkere pigmenter, vil disse leses som om hele fargeskalaen er representert.

BLANDING AV FARGER

I tillegg til alle pigmenter vi har diskutert, finnes det selvsagt andre som finnes på forskjellige fargekart så vel som alle de tubene de forskjellige fabrikantene blander for å tilby et større utvalg av pasteller og variasjoner der de enkelte pigmentene alene ville ha etterlatt et langt kjedeligere fargekart. Når man blir vant til å lese tubenes bakside i stedet for firmasiden, forsiden, eller reklamesiden som jeg kaller det, vil en raskt se at de fleste tuber er blandinger av flere pigmenter. Siden ingen pigmenter er helt rene, dvs. at rene primærfarger ikke finnes i materien, – bare i spaltet lys, – så forekommer det alltid en skeivhet i pigmentene. F.eks. er ultramarin en rødlig blå mens en thaloblå er grønnlig, altså at den inneholder litt gult. Kadmiumrød dyp går mot blått osv. Det vil si at de aller fleste pigmenter inneholder en skjult farge som ikke figurerer i navnet. Hemmeligheten med å blande farger er å forstå, og bli kjent med, denne “skeivheten”. Dvs. at hvis du blander kadmiumrød mørk med thaloblå og tror du har blandet to farger, blander du i virkeligheten fire fargesjatteringer: rødt med skjult blå sammen med blå med skjult gult. Et bedre eksempel kan være Kadmiumgul dyp (Gul med skjult rødt) blandet sammen med Ultramarinblå (blå med skjult rødt). I utgangspunktet vil gult og blått sammen lage en grønn farge, men siden den røde mengden skeivhet i begge pigmentene er komplementærfarge til grønt, vil grønnfargen man oppnår på denne måten virke skitten, siden rødt og grønt sammen lager noe i nærheten av grått.

Malingsprodusentene blander også flere farger, to til tre eller fire, for å lage en hudfarge eller en spesiell sjattering. Dette gjør blandingene uoversiktlige samtidig som fargene svekkes, for jo flere farger du blander for å oppnå en sjattering, jo svakere blir fargestyrken. Dessuten medfører disse blandingene en fordyring i forhold til å blande disse selv, for selvsagt skal produsentene ha betalt for å gjøre jobben med å blande dem.

Hvis du lærer deg disse ovenfor nevnte kategorier og prinsipper, vil frustrasjonene med det kompliserte feltet vi kaller oljemaling bli mye enklere og malergleden mye større. Dessuten vil dette legge grunnlaget for å forstå hva slags instrument paletten er. Det er nemlig slik at paletten tilsvarer musikerens instrument som er underlagt en lovmessighet av lyder. Likeledes er altså paletten et instrument som er underlagt en lovmessighet av valører og farger man ikke kan snike seg rundt.

PALETTEN